

Sotkajärven Hiidenlinna

Pohjanlahden rannikkovyöhykkeellä esiintyy Merenkurkun alueelta pohjoiseen omalaatuisia muinaisjäännöksiä, jollaisia ei tunneta muualta ja jotka ovat antaneet arkeologeille paljon päänvaivaa. Kansanomaisen nimityksen mukaan niitä sanotaan jätinkirkoiksi tai hiidenlinnoiksi. Nämä muinaisjäännökset ovat yleensä soitten keskellä olevilla kivikkoisilla kankailla, aivan pienilläkin saarekkeilla, sijaitsevia soikeahkoja tai lähes suorakulmaisia kivikehiä, kooltaan keskimäärin 20x30 m. Vallien leveys vaihtelee 1-4 m, korkeus tavallisesti ½-1 m. Niihin on puhkaistu yksi tai useampia porttiaukkoja.

Oulujoen seudulta tunnetaan varmoja jätinkirkkoja seitsemän kappaletta. Muhoksella ja Tyrnävällä on molemmissa yksi, Limingassa neljä. (Oulujokilaakson historia, s. 34.)

Vuonna 1992 Aino Merilä löysi Pohjois-Pohjanmaan maakunta-arkistosta vanhalta karttalehdeltä merkinnän linnan raunioista Oulujoen rannalta. Merilä (1993) kertoo löydöstään seuraavasti: "Kartan tekijä on J. J. Wikar vuonna 1739. Linnanrauniot oli merkitty paikkaan, joka on Sotkajärven ja Pällin välillä Oulujoen etelärannalla nykyisessä Utajärven kunnassa. Wikarin kartassa paikalla on teksti vanhalla ruotsin kielen käsialalla: 'Vanha linna, jonka jättiläinen rakensi menneinä aikoina, missä löytyy varsinainen perustus suurista harmaista kivistä ja maasta ja vaikka se on metsittynyt voi toki nähdä muurin ja kaksi porttia.'"

Merilä jatkaa: "Väinö P. Karppinen Muhokselta kertoi, että A. H. Snellmanin vuonna 1887 kirjoittaman kirjan mukaan linna on Kalevanpoikain rakentama Korkeamaa eli Hiidenlinna. Paltamon emäpitäjän muinainen kirkkoherra Cajanus oli tiennyt kertoa, että ennen on ollut Kaleva-niminen jättiläinen. Hänellä on ollut täysi tusina poikia. Pojista kolme on rakentanut itselleen linnoja Pohjanmaalla. Soini-niminen poika on rakentanut linnan siihen paikkaan, missä nyt on Limingan kirkko. Pohjanlahti on ulottunut silloin sinne saakka ja linna on pitänyt rakentaa keskelle merta. Toinen pojista on rakentanut linnan Pyhäkosken rannalle eli juuri tämän Hiidenlinnan. Kolmannen veljeksensä rakentamaa linnaa ei kirjoituksesta käynyt selville. Muhoslainen Timo Sedergren kirjoitti, ettei Hiidenlinnan sijaintia voida paikantaa. Sitä eivät ole voineet tehdä A. H. Snellmanin aikalaisetkaan. Muinaisen Utajärven linnan kohdetta ei oltu siis tarkistettu." Muun muassa Google Maps tuntee paikan nimellä Hiidenlinna. Nyt oletettu linnan paikka on erottunut saareksi keskelle Oulujokea voimalaitosrakentamisen aiheuttaman vedennousun myötä.

Ennen sitä saareen oli maayhteys, joten linna on sijainnut niemen kärjessä. Saari on jyrkkärantainen ja soikea, lähes vedenpisanan muotoinen, eikä sinne pääse kovin helposti rantautumaan runsaan kasvuston ohitse. Saaren läpi menee sähkölinja, jonka takia osa saaresta on raivattu. Aluskasvillisuutta on kuitenkin paljon, eikä raunioita ole juurikaan havaittavissa. Veneellä saarta lähestyttäessä voi hyvin kuvitella sen olleen tähystyspaikkanakin, sillä joki aukeaa ylä- ja alavirtaan varsin komeasti ja saaren lakipiste on verrattain korkealla veden pinnasta. Kyseinen kohta Oulujoella on kaukana vilkkaista Oulun ja Kajaanin välisistä liikenneyhteyksistä ja parhaimmillaan tyynenä kesäiltana siellä voi aistia totaalisen hiljaisuuden ilman sääskiä ja muita melusaastetta aiheuttavia pörriäisiä. Korkeintaan mökkien rannoilta voi kuulua vaimeaa puhetta tai kala rikkoo tyynen veden pinnan molskautuksellaan.

Tyypillisesti hiidenlinnat ovat sijainneet aivan merenrannassa, jotkut ovat saattaneet olla rannikon läheisyydessä meren puolella. Niiden on ajateltu olevan kalastajien ja hylkeenpyytäjien lepopaikkoja ja joissakin spekulatioissa on esitetty jätinkirkkojen olevan jonkinlainen kalenteri, joiden perusteella pyyntipaikkaa on tiedetty vaihtaa päivämäärän mukaan. Tyypillisesti linnojen oviaukot on rakennettu auringonnousujen ja – laskujen mukaan. Tätä voidaankin pitää varhaisena tapana ymmärtää ja jäsentää maailmankaikkeuden lähimpiä naapureita.

Maankohouman takia jätinkirkot ovat jääneet kauas nykyisestä merenrannasta. Marianna Ridderstadin ja Jari Okkosen (*"Orientations of The Mesolithic Giant's Churches in Ostrobothnia"*) mukaan jätinkirkot on rakennettu 2500 - 2000 vuotta ennen ajanlaskun alkua. Kyseisessä artikkelissa mainitaan 23 eri jätinkirkkoa, mutta Sotkajärven ja Pällin välimaastossa sijaitsevaa saarta ei listauksessa ole. Tarja Vimparin (2012) mukaan Oulun yliopistolta oli käyty katsomassa saarta, mutta kaivauksia ei ryhdytty tekemään. Raunioiden olemassaoloa ei kuitenkaan ole missään vaiheessa täysin tyrmätty.

Muistojen kirja Muhokselta -teoksessa kerrotaan Hiidenlinnasta näin: "1980-luvun lopulla Museoviraston tutkija Helena Taskinen inventoi muinaistieteellisiä ja historiallisia kohteita Oulujokilaaksossa. Hän löysi useimmat jo sata vuotta sitten A. H. Snellmannin vuonna 1887 muistiin merkitsemät ja kansan suussa perimätietona kerrotut kohteet. Vuonna 1739 J. J. Vikarin tekemässä Oulujoen juoksua koskevassa kartassa on ollut merkintä linnasta, joka on sijainnut Sotkajärven ja Pällin välillä Oulujoen eteläpuolella. Merkintä ja teksti sen ajan ruotsinkielellä ja suomennettuna kuuluu näin: 'Vanha linna, jonka jättiläinen rakensi menneinä aikoina, missä löytyy varsinainen perustus suurista harmaista kivistä ja maasta ja vaikka se on metsittynyt voi toki

kuitenkin nähdä muurin ja kaksi porttia.'

Vielä vuoden 1946 peruskartassa näkyy maayhteys, mutta Oulujoen voimalaitosten valmistuessa ja veden noston muuttaessa maisemaa Pällin voimalaitoksen yläpuolella (20.7.1953) vesi saartoi kyseisen paikan ja muutti sen salaperäiseksi saareksi.

Lainataan A. H. Snellmannin kirjaa Oulun kihlakunta, Muinaistieteellisiä ja historiallisia lehtiä (1887): 'Mathesius lausuu: Lähellä Sotkajärveä, joka on 5,5 peninkuorman päässä Oulusta, kuullaan Pyhäkosken pauhaavan joen etelärannalla olevan linnoituksen vieressä.'

Samasta linnasta tietää Paltamon muinainen kirkkoherra Cajanus kertoa, että se on Kalevanpoikain rakentama. Mathesiuksen kertomus tarkoittanee erästä korkeanlaista Pyhäkosken eteläpuolella olevaa Korkeamaa- eli Hiidenlinna -nimistä harjua, joka on noin neljänneksen päässä Sotkajärven alapuolella. Täällä on joka puolelle jokseenkin jyrkästi viestävä maakumpu, noin 70 syltä pitkä ja 40 syltä leveä keskikohdalta. Kukkulan päällys on jokseenkin tasainen, keskipaikalla juoksee kumminkin pitkin harjua jonkinlainen ylänne.

Tällä harjulla kertoo kansa isovihan aikana Ruotsin sotaväen pitäneen vahtia, jos viholliset sattuisivat pitkin jokea tulemaan. Tiedettiin myös kertoa, että näillä seuduoin olisi muinoin ollut kahakka. Rautaportin arvellaan olevan kätkettynä kummussa.

Hiidenlinnan rakentajasta kertoo sama kirja: 'Ennen on ollut olemassa Kaleva-niminen jättiläinen. Hänellä oli 12 poikaa, joista kolme on rakentanut itselleen linnoja Pohjanmaalla. Yhden, jonka nimi oli Soini, sanotaan nyt rakentaneen linnan keskelle merta siihen paikkaan, missä Limingan kirkko nyt on. Toinen on rakentanut linnan harmaakivestä ja maasta Pyhäkosken rannalle.'

Vaikka paikka on metsittynyt, näkyy siinä kumminkin vielä muuri ja kaksi porttia! Tämä Hiidenlinna sijaitsee nykyisen (v. 1998) Oulujoen saarena Pyhänsivulla Kukkonen-nimisestä talosta puolisen kilometriä ylävirtaan.